

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

Ministria e Industrisë, Ndërmarrësisë dhe Tregtisë
Ministarstvo Industrije, Preduzetništva i Trgovine
Ministry of Industry, Entrepreneurship and Trade

Departamenti i Industrisë - Divisioni për Politika Industriale

SEKTOR C

Prerađivačka industrija

NEFORMALNOST U ZAPOSŁJAVANJU

Sadržaj

Skraćenice	2
Spisak tabela.....	3
Uvod.....	4
Metodologija.....	5
Razlozi neformalnog zapošljavanja	6
Preduzeća po podsektorima u regionima.....	7
Broj zaposlenih prema podsektorima.....	9
Broj zaposlenih po podsektorima prema anketi o radnoj snazi.....	10
Neformalnost zapošljavanja u sektoru C.....	12
Zaključci.....	14

Skraćenice

- PAK - Poreska uprava Kosova
KAS - Agencija za statistiku Kosova
MIPT - Ministarstvo industrije, preduzeća i trgovine
ILO - Međunarodna organizacija rada

Spisak tabela

Tabela 1 -	Procenat preduzeća po podsektorima u regionima 2021.....	8
Tabela 2 -	Zaposleni po podsektorima, podaci o prijavljenim radnicima.....	10
Tabela 3 -	Zaposleni po podsektorima, podaci iz ankete o radnoj snazi.....	11
Tabela 4 -	Identifikacija podsektora sa većom neformalnošću.....	13

Uvod

Neformalnost u zapošljavanju je izražena u celom svetu, neformalna ekonomija je obično izraženija u zemljama sa većom nezaposlenošću i nižim prihodima.

Prema različitim definicijama, neformalno radno mesto je mesto bez formalnog ugovora o radu između poslodavaca i zaposlenih.

Problem neformalnosti zaposlenih, osim što negativno utiče na državni budžet, više zabrinjava to što neformalno zaposleni nemaju mogućnost da ostvare pogodnosti vezane za formalnost, ne mogu da dokažu radno iskustvo, nemaju pristup godišnjim, lekarski, odmorima, nemaju mogućnost ni da se žale na prestanak radnog odnosa itd.

Neformalno zapošljavanje, odnosno rad bez ugovora, pravne zaštite ili zdravstvenog osiguranja, najčešći je način zapošljavanja u svetu. Prema ILO-u, njen udeo u ukupnoj zaposlenosti (indikator SDG 8.3.1) iznosio je 61% (2 milijarde radnika) do 2016.godine. U stvari, neformalna zaposlenost čini kontinuirani strukturni stub tržišta rada, posebno u zemljama sa niskim i srednjim prihodima. U SAD i EU neformalna zaposlenost čini oko 18% i 15% zaposlene radne snage, u Latinskoj Americi 53% i 88%, u Africi i Aziji (bez Kine) 77%.¹

Ovaj izveštaj identifikuje nivo neformalne zaposlenosti sektora C (prerađivačke industrije), na Kosovu, sa ciljem stvaranja dobrog okruženja za poslovanje, promovisanja održivog zapošljavanja u ovom sektoru i pomoći drugim institucijama da sprovedu svoje strateške dokumente, kao što su kao „Nacionalna strategija Republike Kosovo za sprečavanje i borbu protiv sive ekonomije, pranja novca, finansiranja terorizma i finansijskih zločina 2019-2023“ itd.

¹ Scand of Work Environ Health [2022;48\(3\)](#):169-172, <https://doi.org/10.5271/sjveh.4024>

Metodologija

Metodologija za izradu ovog izveštaja zasniva se na kvantitativnim i kvalitativnim podacima Agencije za statistiku Kosova, kao i na drugim dokumentima o neformalnoj ekonomiji.

Podaci su analizirani sa fokusom na sektor prerađivačke industrije (sektor C), radi pripreme analize za procenu stepena neformalnosti u zapošljavanju prema delatnostima industrije tokom perioda 2017-2021.

Ove podatke je obrađivalo i analiziralo osoblje MIPTI, posebno obrađivači statistike i sastavljači industrijske politike u Odeljenju za industriju / Odeljenju za industrijsku politiku.

Za sve podatke koji su se koristili u ovom izveštaju, zabeleženi su pozivi ili izvori informacija.

Razlog za neformalno zapošljavanje

Neformalnost je složen izazov, sa više pokretača i varijacija zasnovanih na nacionalnim okolnostima. U akademskoj literaturi postoje dve glavne škole mišljenja o uzrocima neformalnosti. Obe škole mišljenja nude važne uvide. Neformalnost je složena i višestruka pojava, koja se ne može pripisati jednom uzroku.²

Prema različitim autorima, glavni razlog neformalnosti u poslovanju je u mikro i malim preduzećima, uglavnom u zemljama u razvoju, iz razloga što je deo zaposlenosti koncentrisan u primarnoj proizvodnji, koristeći tradicionalne metode, a delatnosti uglavnom obavljaju sami vlasnici.

Sektor proizvodne industrije na Kosovu ima organizovaniju strukturu u poređenju sa drugim sektorima i neformalnost ovog podsektora je niža u poređenju sa sektorima kao što su poljoprivreda i građevinarstvo .

Razlozi za neformalno zapošljavanje su različite prirode, a svi se zasnivaju na razgovorima sa preduzećima proizvodnog sektora, među glavnim razlozima je kratkoročno zapošljavanje gde se ne mogu naći kvalifikovani radnici, to se takođe odnosi na izveštaj Svetske banke „Dijagnoza radnih mesta na Kosovu“, gde se precizira da je neadekvatno obrazovanje veće ograničenje za veće firme. Među malim preduzećima (5-19 zaposlenih), 19 odsto je identifikovalo obrazovanje kao glavnu prepreku, dok je u srednjim preduzećima (20-99 zaposlenih) ovo poraslo na 32 odsto, a među velikim firmama (100+) zaposlenih 43 odsto je videlo to kao ograničenje.

Jedno od pitanja koje može uticati na neformalnost i za koje je najmanje verovatno da će imati formalni radni ugovor je nestabilno zapošljavanje, gde je prema Anketi o radnoj snazi TMI 2022. 11,6% zaposlenih radilo na nestabilnim radnim mestima. Radnici na nestabilnim radnim mestima su ili samozaposleni bez zaposlenih, ili oni koji rade bez plate u porodičnom preduzeću. Zaposleni u stručnim oblastima i lica sa visokim stepenom obrazovanja manje je verovatno da će biti zaposleni na nestabilnim radnim mestima.

²Neformalna ekonomija: pristup poslodavca, <https://vww.ioe-emp.org/index.php?elD=dumpFile&t=f&f=155931&token=27b9b511c79c9bd920ca46fb21517f9074209889>

Preduzeća po podsektorima u regionima

Sektorska analiza u ovom izveštaju obuhvata prerađivačku industriju, prema NACE Rev2, pod sektore navedenim po kodovima, od 10 do 33, u okviru Sektora-C. U ovom delu izveštaja analizirani su podaci koji se odnose na preduzeća.

Iz prikazanih podataka može se primetiti da sektor C ima 5.984 preduzeća, od čega sektor C učestvuje sa oko 13,5%.

Tabela 1. Procenat preduzeća po podsektorima u regionima 2021

Kod	Sektor-C	Priština	Prizren	Uroševac	Peć	Gnjilane	Mitrovica	Đakovica
10	Prerada prehrambenih proizvoda	29.75	20.73	10.60	9.99	7.73	8.69	12.52
11	Proizvodnja pića	13.73	11.76	9.80	15.69	14.71	2.94	31.37
12	Proizvodnja duvanskih proizvoda	28.57	14.29	0,00	14.29	14.29	0,00	28.57
13	Proizvodnja tekstila	30.64	13.29	18.50	6.94	9.83	6.94	13.87
14	Proizvodnja odeće	25.43	18.29	10.00	6.00	10.86	7.14	22.29
15	Proizvodnja kože i proizvoda od kože	28.21	33.33	10.26	12.82	2.56	7.69	5.13
16	Proizvodnja drveta i proizvoda od drveta i plute	19.77	12.67	13.44	14.97	13.82	10.17	15.16
17	Proizvodnja papira i proizvoda od papira	40.20	20.59	16.67	7.84	4.90	1.96	7.84
18	Štampanje i reprodukcija snimljenih medija	51.67	10.56	6.67	7.78	5.56	6.11	11.67
19	Proizvodnja Koksa i rafinisanih naftnih derivata	25.00	12.50	37.50	12.50	0,00	12.50	0,00
20	Proizvodnja hemijskih proizvoda	38.89	13.49	13.49	6.35	10.32	7.94	9.52
21	Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih preparata	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
22	Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	27.46	17.62	13.64	7.94	13.64	7.77	11.92
23	Proizvodnja nemetalnih mineralnih proizvoda	23.12	19.45	14.86	11.38	9.91	7.71	13.58
24	Proizvodnja metala	28.91	17.19	16.41	7.03	8.59	6.25	15.63

25	Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda	25.71	14.81	15.84	11.82	12.08	7.01	12.73
26	Proizvodnja računara, elektronskih i optičkih proizvoda	60.71	21.43	3.57	3.57	3.57	7.14	0,00
27	Proizvodnja električne opreme	34.09	18.18	15.91	2.27	4.55	4.55	20.45
28	Proizvodnja mašina i opreme p.k.t	31.58	18.42	13.16	7.89	13.16	2.63	13.16
29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	33.33	16.67	16.67	16.67	0,00	16.67	0,00
30	Proizvodnja drugih transportnih sredstava	33.33	11.11	0,00	0,00	22.22	11.11	22.22
31	Proizvodnja nameštaja	20.95	9.47	38.98	8.01	8.93	8.20	5.46
32	Ostala proizvodnja p.k.t	33.96	9.43	14.15	21.70	5.66	3.77	11.32
33	Popravka i montaža mašina i opreme	41.51	8.49	16.04	7.55	7.55	11.32	7.55

Izvor: Agencija za statistiku Kosova

Sa najvećim procentom preduzeća u sektoru C, prednjači region Prištine sa 27,77%, zatim region Prizrena sa 16,34%, region Uroševca sa 15,34%, region Đakovice sa 12,83%, region Peći sa 10,01%, region Gnjilana sa 9,94% i regiona Mitrovice sa 7,75% preduzeća u sektoru C.

Što se tiče podsektora, najveći broj preduzeća je u podsektoru „Prerada hrane“ sa 1462 preduzeća ili 24,4%, zatim u podsektoru „Proizvodnja proizvoda od gume i plastike“ sa 579 preduzeća ili 9,7% . na trećem mestu je sektor „Proizvodnja nameštaja“ sa 549 preduzeća ili 9%, na četvrtom mestu je „Proizvodnja drveta i proizvoda od drveta i plute“ sa 521 ili 8,7%.

Pod sektorom proizvodnje pića sa najvećim procentom je koncentrisan u regionu Đakovice, pod sektor za proizvodnju kože i kožnih proizvoda je uglavnom koncentrisan u regionu Prizrena, proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih derivata i pod sektor proizvodnje nameštaja je koncentrisana u regionu Uroševca, dok su ostali sektori sa većim procentima raspoređeni u regionu Prištine.

Broj zaposlenih prema podsektorima

Uporedni podaci u tabeli br. xx pokazuju da je tokom poslednjih pet godina došlo do povećanja zaposlenosti, u 2021. godini je zabeležen porast od 14% u odnosu na 2020. godinu.

Sektor C- Prerađivačka industrija, u stopi zaposlenosti prema privrednim aktivnostima učestvuje sa 11,8%.³

Tabela 2. Zaposleni po podsektorima, podaci o prijavljenim radnicima

Kod	Prerađivačka industrija	Broj zaposlenih				
	Sektor-C	Godina 2017	Godina 2018	Godina 2019	Godina 2020	Godina 2021
10	Prerada prehrambenih proizvoda	5,622	6,153	6,725	8,081	9,902
11	Proizvodnja pića	1,685	1,822	1,823	2,138	2,221
12	Proizvodnja duvanskih proizvoda	80	25	44	26	74
13	Proizvodnja tekstila	835	817	629	802	809
14	Proizvodnja odeće	746	857	856	1,151	1,610
15	Proizvodnja kože i proizvoda od kože	428	430	379	420	406
16	Proizvodnja drveta i proizvoda od drveta i plute	1,212	1,390	1,429	1,766	2,389
17	Proizvodnja papira i proizvoda od papira	450	430	463	720	646
18	Štampanje i reprodukcija snimljenih medija	580	586	709	785	962
19	Proizvodnja Koksa i rafinisanih naftnih derivata	49	62	109	116	179
20	Proizvodnja hemijskih proizvoda	561	642	624	762	946
21	Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih preparata	219	94	89	103	118
22	Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	2,270	2,374	2,793	3,513	3,661
23	Proizvodnja nemetalnih mineralnih proizvoda	3,588	3,796	4,454	5,082	5,469
24	Proizvodnja metala	1,039	1,051	1,110	1,280	794
25	Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda	2,236	2,471	2,494	3,112	3,065
26	Proizvodnja računara, elektronskih i optičkih proizvoda	48	54	48	71	80
27	Proizvodnja električne opreme	189	228	215	224	261
28	Proizvodnja mašina i opreme p.k.t	104	122	131	174	274
29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	31	36	47	53	111
30	Proizvodnja drugih prevoznih sredstava	49	43	44	54	55
31	Proizvodnja nameštaja	1,862	2,314	2,608	3,833	4,915
32	Ostala proizvodnja p.k.t	172	219	266	281	430

³ Agencija za statistiku Kosova / Statistički godišnjak, 2022.

33	Popravka i montaža mašina i opreme	62	82	89	144	181
	Ukupno	24,117	26,098	28,179	34,691	39,558

Izvor: Agencija za statistiku Kosova

Što se tiče podsektora, najveći broj zaposlenih u posljednjih pet godina je u sektoru „Prerada prehrambenih proizvoda“, gde je u 2021. godini zaposleno 9.902 radnika ili 25%.

U podsektoru „Proizvodnja nemetalnih mineralnih proizvoda“ ima 5.469 zaposlenih ili 14%, na trećem mestu je podsektor „Proizvodnja nameštaja“ sa 4.915 zaposlenih ili 12%, na četvrtom mestu je „Proizvodnja proizvoda gume i od plastike“ sa 3.661 zaposlenim ili 9%.

Broj zaposlenih po podsektorima prema anketi o radnoj snazi

Uporedni podaci u tabeli br. 3, pokazuju da je tokom godina došlo do smanjenja zaposlenosti, u 2021. godini je zabeležen pad od -3,5%, u odnosu na 2020. godinu.

Sektor C - Prerađivačka industrija, u stopi zaposlenosti prema privrednim aktivnostima, učestvuje sa 12%.

Tabela 3. Zaposleni prema podsektorima, podaci ankete o radnoj snazi

Kod	Prerađivačka industrija	Broj zaposlenih				
	Sektor-C	Godina 2017	Godina 2018	Godina 2019	Godina 2020	Godina 2021
10	Prerada prehrambenih proizvoda	11,497	7,455	7,146	7,677	8,017
11	Proizvodnja pića	1,002	926	1,927	2,374	1,702
12	Proizvodnja duvanskih proizvoda	97	60	-	17	-
13	Proizvodnja tekstila	1,079	998	2,065	1,937	1,089
14	Proizvodnja odeće	1,434	935	768	1,510	2,215
15	Proizvodnja kože i proizvoda od kože	530	648	855	633	612
16	Proizvodnja drveta i proizvoda od drveta i plute	2,969	1,563	2,959	2,789	2,644
17	Proizvodnja papira i proizvoda od papira	561	494	612	693	737
18	Štampanje i reprodukcija snimljenih medija	210	308	649	752	579
19	Proizvodnja Koksa i rafinisanih naftnih derivata	166	507	340	422	218
20	Proizvodnja hemijskih proizvoda	95	602	605	592	775

21	Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih preparata	-	66	249	334	398
22	Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	3,040	3,257	3,922	3,138	1,434
23	Proizvodnja nemetalnih mineralnih proizvoda	2,634	3,333	5,052	4,970	3,581
24	Proizvodnja metala	942	1,248	1,766	1,616	1,834
25	Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda	2,473	2,966	3,092	3,232	4,929
26	Proizvodnja računara, elektronskih i optičkih proizvoda	20	81	565	326	17
27	Proizvodnja električne opreme	168	805	2,087	472	420
28	Proizvodnja mašina i opreme p.k.t	22	111	110	50	195
29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	115	23	68	-	92
30	Proizvodnja drugih transportnih sredstava	-	-	201	65	48
31	Proizvodnja nameštaja	4,774	4,730	4,593	3,695	4,719
32	Ostala proizvodnja p.k.t	5,949	2,405	1,810	964	690
33	Popravka i montaža mašina i opreme	7,677	2,349	2,227	3,227	3,089
	Ukupno	47,454	35,870	43,668	41,485	40,034

Izvor: Agencija za statistiku Kosova

Što se tiče podsektora, najveći broj zaposlenih u poslednjih pet godina je u sektoru „Prerada prehrambenih proizvoda“, gde u 2021. godini ima 8.017 zaposlenih ili 20%.

U sektoru „Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda“ nalazi se 4.929 zaposlenih ili 12%, na treće mesto je rangirano pod sektor „Proizvodnja nameštaja“ sa 4,719 zaposlenih ili 11,7%, četvrto mesto zauzima „Proizvodnja nemetalnih mineralnih proizvoda“ sa 3.581. zaposlenih ili 9%.

Neformalnost zapošljavanja u sektoru C

U tabeli br. 4, podaci o zapošljavanju prema PAK-u su upoređeni sa podacima o zapošljavanju prema anketi. Prema ovim podacima, proizilazi da je u poslednjih pet godina došlo do smanjenja neformalnosti u zapošljavanju prema sektoru C.

Od ukupno 24 podsektora sektora C, 12 podsektora prikazanih u tabeli 4 imaju neformalnost kojom se mogu baviti relevantne institucije.

Tabela 4. Identifikacija podsektora sa većom neformalnošću

Ne.	Podsektori identifikovani sa većom neformalnošću (poređenje između tabele 2, registrovane zaposlenosti i tabele 3, prema anketi o radnoj snazi)	Obim podsektora prema procentu broja registrovanih preduzeća po regionima (Tabela 1)
1	Popravka i montaža mašina i opreme	U ovom podsektoru, 41% preduzeća posluje u regionu Prištine.
2	Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih preparata	U ovom podsektoru, 37,50% preduzeća posluje u regionu Uroševca i 25% u regionu Prištine.
3	Proizvodnja metala	U ovom podsektoru, 28,91% preduzeća posluje u regionu Prištine
4	Ostala proizvodnja p.k.t	U ovom podsektoru, 33,96% preduzeća posluje u regionu Prištine, 21,7% u regionu Peći.
5	Proizvodnja električne opreme	U ovom podsektoru, 34,09% preduzeća posluje u regionu Prištine, 20,45 Đakovici
6	Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda	U ovom podsektoru, 25,71% preduzeća posluje u regionu Prištine.
7	Proizvodnja kože i proizvoda od kože	U ovom podsektoru, 33,33% preduzeća posluje u regionu Prizrena, 28,21% u regionu Prištine.
8	Proizvodnja odeće	U ovom podsektoru, 25,43% preduzeća posluje u regionu Prištine, 22,29% u regionu Đakovice.
9	Proizvodnja tekstila	U ovom podsektoru, 30,64% preduzeća posluje u regionu Prištine, 18,50% u regionu Uroševca
10	Proizvodnja Koksa i rafinisanih naftnih derivata	U ovom podsektoru, 37,5% preduzeća posluje u regionu Uroševca, 25% u regionu Prištine
11	Proizvodnja papira i proizvoda od papira	U ovom podsektoru, 40,2% preduzeća posluje u regionu Prištine, 20,59% u regionu Prizrena.
12	Proizvodnja drveta i proizvoda od drveta i plute	U ovom podsektoru raspoređenje preduzeća je skoro ista u svim regionima.

Na osnovu tabele 4, vidi se da je podsektor sa više neformalnog zapošljavanja „Popravka i montaža mašina i opreme“, zatim „Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih preparata“, Proizvodnja metala i dr.

U tabeli 4, obim podsektora je takođe prikazan prema procentu broja registrovanih preduzeća na osnovu regiona, a ne prema procentu neformalnih preduzeća.

Procenat registrovanih preduzeća raspoređenih u regionima vodi identifikaciju najveće neformalnosti zapošljavanja za podsektore predstavljene u tabeli.

Zaključci:

- Neformalnost u zapošljavanju prema sektoru C, veća je u podsektorima gde su koncentrisana mikro preduzeća;
- Neformalnost pri zapošljavanju je veća u preduzećima koja se bave zanatstvom i gde je nivo obrazovanja niži u odnosu na druge podsektore.